

Kitap Tanıtım ve Değerlendirme/Article Information: Book Review

ROMANDA ANLATICI VE BAKIŞ AÇISI -TANZİMAT DÖNEMİ- (1860-1896): KİTAP İNCELEMESİ

Narrator and Point of View in Novels -The Tanzimat Period- (1860-1896): Book Review

Arş. Gör. Çağla AKAR

Kastamonu Üniversitesi
İnsan ve Toplum Bilimleri Fakültesi
Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü
cağlaakar@kastamonu.edu.tr
Kastamonu/TÜRKİYE

ORCID

Geliş Tarihi / Received Date: 17.12.2025
Kabul Tarihi / Accepted Date: 06.04.2026
Yayın Tarihi / Published Date: 10.04.2026

Atf/Citation

Akar, Çağla. "Romanda Anlatıcı ve Bakış Açısı-Tanzimat Dönemi-(1860-1896): Kitap İncelemesi". *Hikmet-Akademik Edebiyat Dergisi [Journal of Academic Literature]* 12/24 (Bahar 2026), 804-807.

10.28981/hikmet.1843939

Hakem Değerlendirmesi:

İki Dış Hakem / Çift Taraflı Kör Hakem

Çıkar Çatışması:

Yazar çıkar çatışması bildirmemiştir.

Finansal Destek:

Yazar bu çalışma için finansal destek almadığını beyan etmiştir.

Benzerlik Taraması:

Bu makale turnitin programında taranmıştır.

Etik beyan:

Bu çalışmanın hazırlanması sürecinde etik ilkelere uyulmuştur.

Lisans:

CC BY-NC 4.0

Yayımlanan makalelerde Araştırma ve Yayın Etiğine riayet edilmiş; COPE (Committee on Publication Ethics)'un Editör ve Yazarlar için yayımlanmış olduğu uluslararası standartlar dikkate alınmıştır.

ÖZ

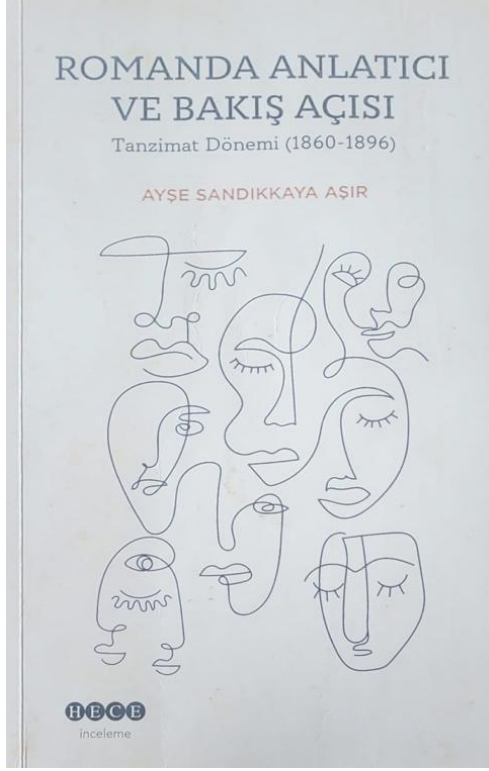
Farklı türdeki anlatılar için çeşitli inceleme yöntemleri içeren anlatıbilimin temel odak noktalarından anlatıcı ve bakış açısı roman türü için önem arz etmektedir. Türün gelişimi içerisinde farklılıklar gösteren anlatıcı ve bakış açısı tercihlerinin incelenmesi gelişime dair tespitlere katkı sunar. Anlatıcı ve bakış açısı bir romanın anlamını belirlemede oynadığı rol ile roman incelemelerinde mühim bir yere sahiptir. Ayşe Sandıkkaya Aşır'ın doktora tezinden üretilmiş *Romanda Anlatıcı ve Bakış Açısı -Tanzimat Dönemi- (1860-1896)* çalışma roman türünün Türk edebiyatında görülmeye başlandığı Tanzimat Dönemi romanlarında anlatıcı ve bakış açısının nasıl şekillendiğine dair incelemeler yapan bir kitaptır. Toplam üç bölümden oluşan kitabın başlangıcını anlatıcı ve bakış açısını irdeleyen teoriler oluşturmaktadır. Anlatı kavramının açıklanmasından sonra aktarılan teoriler birbirleri arasındaki ortak ve farklı noktalar da belirtilerek anlatılır. Çalışmanın teorik alt yapısını oluşturan iki bölümün ardından üçüncü bölümde eser incelemeleri yapılmaktadır. Eserlerdeki anlatıcı ve bakış açısı farklı teoriler ışığında irdelenerek kapsamlı bir inceleme ortaya konur. Çalışma roman türünün Türk edebiyatındaki ilk örneklerini anlatıcı ve bakış açısı teorileri kapsamında ele almasıyla Türk romanı çalışmalarına kaynaklık sağlamaktadır.

Anahtar Kelimeler: Anlatıbilim, Anlatıcı, Bakış Açısı, Roman, Tanzimat Dönemi.

ABSTRACT

Narrator and point of view -core focal points of narratology, which encompasses diverse analytical methods for various narrative forms- are of paramount importance to the novel genre. Analyzing the shifting preferences in narrator and point of view throughout the genre's evolution contributes significantly to the findings regarding its development. Due to their role in determining a novel's meaning, narrator and point of view hold a central place in literary studies. Adapted from Ayşe Sandıkkaya Aşır's doctoral dissertation, the book *Narrator and Point of View in the Novel -The Tanzimat Period- (1860-1896)*, investigates the formation of these elements during the Tanzimat era, the period when the novel first emerged in Turkish literature. Comprising three chapters, the study opens with theoretical framework concerning narration and point of view. After defining the concept of narrative, the study explains various theories by highlighting their convergences and divergences. Following the two chapters that establish the theoretical framework, the third chapter provides a comprehensive analysis of specific works. By examining the formative examples of the Turkish novel through the lens of narratological theories, this study serves as a vital resource for the field.

Keywords: Narratology, Narrator, Point of View, Novel, Tanzimat Period.

KİTABİYÂT/BOOK REVIEW**Romanda Anlatıcı ve Bakış Açısı -Tanzimat Dönemi- (1860-1896)****Yazar: Ayşe SANDIKKAYA AŞIR****Hece Yayınları, Ankara, 2025, 383 s., ISBN: 9786255956088**

Farklı türdeki anlatılarda anlam ile anlatım tekniği arasındaki ilişkiyi araştıran anlatıbilim, yirminci yüzyılda ortaya çıkmıştır (Çıraklı, 2015, s. 22). Tüm anlatılara uygulanabilecek bir yöntem geliştiren Gérard Genette, Wayne C. Booth, Franz K. Stanzel gibi önemli teorisyenler anlatıbilimin temelini atar. Anlatıbilimin odaklandığı kavramlardan olan anlatıcı ve bakış açısı anlatıların incelenmesinde büyük bir önem taşımaktadır. Anlatıcının varlığını sorgulayan görüşlerle birlikte anlatıcı kurgusal anlatının ayırt edici özelliği olarak anlatıbilim sahasının öncelikli araştırma konularından olmuştur. (Dervişcemaloğlu, 2022, 11) İlk olarak Henry James tarafından ortaya konan bakış açısı ise perspektif, odaklanma gibi farklı adlandırmalara da sahip olan, algı ve görüş kapsamında değerlendirilen bir kavramdır (Dervişcemaloğlu, 2014, 92).

Bir romanın anlamını belirleyen en temel öğelerden olan anlatıcı ve bakış açısı tercihlerinin roman türünün gelişimi içerisinde pek çok değişikliğe uğradığı görülmektedir. Bu durum, anlatıcı ve bakış açısı incelemelerinin önemini ortaya koyar niteliktedir. Bahar Dervişcemaloğlu'nun aktardığı üzere Manfred Jahn için "anlatıbilim sadece iki kısma ayrılacak olsa 'anlatma' (narration) ve 'odaklanma' (focalization) en uygun adaylar olurdu." (Dervişcemaloğlu, 2014, 111). Ayşe Sandikkaya Aşır'ın anlatıbilim incelemelerinin temelinde yer alan iki kavramı incelediği bu çalışma, Tanzimat Dönemi romanlarına yönelik araştırmalar arasında yerini almaktadır.

Bir romanda anlatıcı ve bakış açısını tespit edebilmek için kullanılacak başta gelen teorileri sunduktan sonra Türk romanının başlangıç dönemi olan Tanzimat Dönemi romanlarında anlatıcı ve bakış açısının kullanımını inceleyen *Romanda Anlatıcı ve Bakış Açısı -Tanzimat Dönemi- (1860-1896)* çalışması Dr. Öğr. Üyesi Ayşe Sandikkaya Aşır'ın Prof. Dr. Fazlı Gökçek danışmanlığında Ege Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsünde 2020 yılında hazırlamış olduğu doktora tezinin kitaplaştırılmış hâlidir. Prof. Dr. Fazlı Gökçek'in anlatıcı ve bakış açısı kavramlarının önemini vurguladığı

tanıtım yazısıyla başlayan kitap “Anlatı Teorileri”, “Bakış Açısı Teorileri” ve “Eser İncelemeleri” olmak üzere toplam üç bölümden oluşmaktadır. Yazar, giriş kısmında Tanzimat Dönemi Türk Edebiyatı’nı temel izlekleriyle özetler.

“Anlatı Teorileri” başlıklı ilk bölüm kendi içerisinde dörde ayrılır. İlk başlık olan “Anlatı” kısmında Sandıkkaya Aşır, anlatının kapsamını açıklayan tanımlar üzerinde durur. Anlatı kavramını açıkladıktan sonra “Bildirişim Modeli” başlığı altında anlatımın temeli olan iletişim öğelerinin sistemsel bir açıklamasını yapan modeller üzerinde durur. Wolf Schmid, Birgid Neumann ve Ansgar Nünning, Seymour Chatman’ın bildirişim modellerini teorisyenlerin teorilerinde yer verdiği terimleri açıklayarak sunar. Modeller, konunun çetrefilliğini aşmak üzere çeşitli şekillerle desteklenerek açıklanır. Teorisyenlerin ürettiği kimi terimlerin diğer modellerdeki karşılığı verilir ve böylece teoriler arasındaki bağlantılar ve ayrımlar ortaya konur. Böylelikle okurun teoriler arasındaki benzer ve farklı yönleri algılamasına olanak tanınır. “Anlatı Düzeyleri” başlıklı üçüncü kısımda Sandıkkaya Aşır, anlatıcı ve bakış açısının doğru tespiti için kavranması elzem olan bir hususa dikkat çeker. Anlatı içerisinde birbirine giren/yakın anlatıların oluşturduğu düzlemlerin ayırt edilebilmesi için oluşturulan düzey sınıflandırmalarını Genette’in teorisinden hareketle aktarır. Kategorileri hem dünya hem Türk edebiyatından örneklerle somutlaştırır. Bölümün son kısmı “Anlatıcı Tipolojileri”nde Wolf Schmid’in ve Shlomith Rimmon-Kenan’ın kuramlarını aktarır. Teorisyenlerin anlatıcıyı hangi kategorilerde nasıl değerlendirdiğini açıklayarak örnekler üzerinden anlatıcı tiplerini ayırt etme yöntemlerini sunar.

Bakış açısı teorilerinin sunulduğu ikinci bölümde bakış açısı, perspektif ve odaklanma kavramları açıklandıktan sonra toplam on dört teorisyenin bakış açısına dair ürettiği teorilere yer verilir. Her bir teorisyenin bakış açısı kavramına getirdiği tanım, kavrama yaklaşımı ve ortaya koyduğu eserlerde bakış açısını inceleme yöntemi açıklamalar, örnekler ve şemalar üzerinden açıklanır. Teorisyenlerin kavramı incelemek için oluşturdukları sınıflandırmalar açıklanarak kapsamlı bir yöntem bilgisi sunulur. Teorilerin eksik ve sıkıntılı yönleri aktarılır ve teoriler arasında karşılaştırma yapılarak benzer ve farklı noktalar vurgulanır. Bu bölümde çeşitli teorisyenlerden toplam on dört farklı teori verilir: Henry James, Selden L. Whitcomb, Percy Lubbock, E.m. Forster, Celanth Brooks- Robert Penn Warren, Franz Karl Stanzel, Norman Friedman, Boris Uspensky, Gérard Genette, Shlomith Rimmon-Kenan, Mieke Bal, Monika Fludernik, Wolf Schmid, Luc Herman ve Bart Vervaeck.

Çalışmanın üçüncü bölümü eser incelemelerine ayrılmıştır. Dokuzu Ahmet Mithat Efendi’ye ait olmak üzere toplamda on dört roman incelenmiştir: *Yeniçeriler*, *Hasan Mellâh*, *Zeyl-i Hasan Mellâh Yahut Sır İçinde Esrar*, *Karı Koca Masalı*, *Felatun Bey ile Rakım Efendi*, *Yeryüzünde Bir Melek*, *Müşahedat*, *Taaffüf*, *Hikmet-i Peder*, *İntibah*, *Sergüzeşt*, *Şık*, *Muhadarat*, *Zehra*. İlk olarak dönemin romanları anlatıcı ve bakış açısı kapsamında genel bir değerlendirmeye tabi tutulmuştur. Tanzimat Dönemi Türk Edebiyatı’nda çok sayıda eser verdiği için Ahmet Mithat Efendi’nin romanlarının çalışmada daha çok yer aldığı belirtilir. Eserlerin inceleneceği teorilerin seçilmesi eserlerin hangi teoriyle incelenmeye daha uygun olduğuna karar verilmesiyle belirlenmiştir. Ayrıntılı ve kapsayıcı kuramlarıyla genellikle Genette, Schmid ve Rimmon Kenan’ın teorilerinin inceleme yöntemi olarak seçildiği görülmektedir ancak hiçbir roman incelemesi

tek bir teoriyle sınırlandırılmamış, her biri farklı perspektiflerden ele alınarak incelenmiştir. Böylelikle teorilerin eksik noktaları birbirini tamamlayarak anlatıcı ve bakış açıları bütünlükle değerlendirilmiştir. Romanlardaki anlatıcı ve bakış açısının özellikleri seçilen teorilerin terimleriyle verilmiş ve böylelikle teoriler arasındaki ortak ve farklı noktalar eser incelemelerinde yeniden vurgulanmıştır. Eserlerdeki anlatıcı ve bakış açısı tercihleri kurgusal ve teknik açıdan değerlendirilmiştir. Her teorinin yaklaşımına göre değişmekle birlikte çoğunlukla anlatıcı ve bakış açısı; anlatı düzeyleri, bilme derecesi, çeşitlilik ve güvenilirlik bağlamında incelenmiştir.

Çalışmada verdiği eser sayısı ile dönemin öne çıkan yazarı Ahmet Mithat Efendi'nin romanları arasında kıyas yapılarak yazarın roman yazma tekniği konusundaki gelişimi ortaya konmuştur. Yazarın her ne kadar toplumu eğitmek amacı taşıyan bir yaklaşımı varsa da roman tekniği üzerine düşündüğü vurgulanarak dönemi için oldukça yenilikçi olan anlatıcı ve bakış açısı tercihleri yapıldığı ifade edilmiştir. Dönemde öne çıkan diğer yazarların romanları da teknik açıdan değerlendirilir. Romanlar arasında yapılan karşılaştırmalarla dönemin teknik bakımdan gelişmeleri ortaya konur. Dönemin roman anlayışının iki çizgisini temsil eden Ahmet Mithat ve Namık Kemal'in anlatıcı seçimlerinin farklılığı belirtilir. Türk romanının başlangıcını oluşturmasıyla büyük önem arz eden dönemin romana yaklaşımının anlatıcı ve bakış açısı tercihlerini nasıl etkilediği ve bu seçimlerin yazarların roman tekniğine yabancı olmalarıyla ilişkisi irdelenir. Dönem yazarlarının romanı eğitici bir araç olarak görmesiyle yaşadıkları gerçekçi olma kaygısı da bu tercihlerle yeniden ortaya konmuş olur. Bakış açısı incelemelerinde değerlendirilen ideolojik yönün romanlardaki tespiti yazar ve dönem açısından farklı bulgular edinilmesine imkân tanımıştır.

Türk romanının başlangıç dönemini oluşturan Tanzimat Dönemi romanlarının anlatının temel öğeleri olan anlatıcı ve bakış açısı kapsamında değerlendirilmesi Türk romanının yapısal anlamda tarihsel bir sunumunun yapılmasına olanak sağlamıştır. Şemalar ve örneklerle zenginleştirilmiş çalışmada teknik bir konunun mümkün olabilecek en açık dille yazıldığı görülür. Çalışma, Türk Edebiyatı araştırmalarında çok sık görülmeyen anlatıbilim yöntemlerine bir katkı sunması bakımından da önem arz etmektedir. Bu kapsamda *Romanda Anlatıcı ve Bakış Açısı*, güncel inceleme yöntemlerinden birini kullanması ve hem teorik hem uygulama içermesiyle alanda yapılacak çalışmalara örnek teşkil etmektedir.

Kaynakça

- Çıraklı, Mustafa Zeki. *Anlatıbilim*. Ankara: Hece Yayınları, 2015.
- Dervişcemaloğlu, Bahar. *Anlatıbilime Giriş*. İstanbul: Dergâh Yayınları, 2014.
- Dervişcemaloğlu, Bahar. *Çözülemeyen Bulmaca*. İstanbul: Dergâh Yayınları, 2022.